

Теміров В.І.

аспірант,

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

ДО ІСТОРІЇ ДІЛОВОДСТВА ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО: УКРАЇНОМОВНИЙ АСПЕКТ

Українська культурно-історична спадщина – безцінне надбання нашого народу, джерело впевненої розбудови держави. Досліджуючи нашу спадщину у контексті «рідна мова», актуалізуємо її щодо питання – «державна мова». Підкреслимо, що для будь-якої країни закріплення тієї чи іншої мови у статусі «державної» становить виключну історичну подію. Адже впровадження державної мови – це унікальний процес ідентифікації суб'єкту міжнародно-політичних відносин, визначення напрямку його суверенної розбудови. Умовою цього впровадження є пряма та вільна домовленість усього суспільства щодо прийняття певних (частіше – традиційних) форм культурного життя.

З оглядом на вищесказане, буде зрозуміле, що проголошена на уламках Російської імперії у квітні 1918 року Українська Держава гетьмана П. Скоропадського мала докласти значних зусиль, аби українська мова склала органічну частку її політичної будови. Спроба зробити українську мову мовою постійного вжитку суспільства, державних та виробничих установ складала для Гетьманату стратегічну задачу політичного виживання. На жаль, вирішити це питання в найкоротшій термін в умовах кризи 1918 р. Українській Державі не вдалося. Досліджуючи феномен її україномовної політики, позначимо мету дослідження як висвітлення практики використання української мови в діловодстві державних установ гетьманської України.

Стисло окреслимо причини, котрі, на думку автора, уповільнювали цей процес:

1. Недостатня обізнаність працюючих співробітників з українською мовою.
2. Недостатність розробки наукової бази української мови: синтаксичної, термінологічної, лінгвістичної тощо.
3. Стримане ставлення чиновництва до вживання української мови.

4. Невідповідність мовного законодавства та лояльне ставлення до порушень.

Зауважимо, що недостатня обізнаність з українською мовою чиновництва Української Держави була об'єктивним фактором нестачі досвідчених національних кадрів. У цій ситуації міністерства охоче долучали до державних справ відповідних фахівців колишньої Російської імперії – росіян та українців. Їх перехід на іншомовну практику потребував часу. Та попри усю сумлінність праці, українську мову ці люди подекуди опановували з неприпустимою повільністю. Отже, ведення ділового листування російською мовою мало місце в усіх державних установах гетьманату, а загальна нестабільність часу лише додатково обтяжувала хід україномовної перебудови.

Так, виключно російською мовою листувався начальник Особливого відділу Штабу Гетьмана України (справи більшовицького збройного повстання [1; 2]) і прокурор Київського окружного суду (справи вбивства фельдмаршала Ейхгорна та митрополита Володимира [3; 4; 5]). Російською мовою вівся протокол засіданні Комісії за 30.11.1918 р. з розробки проекту «Положення про вибори до Українського державного сейму» [6].

У цій ситуації успішне або невдале впровадження української мови залежало переважно від керівництва кожної окремої державної установи. За відсутності єдиного закону кожне міністерство надавало свого обіжника щодо переходу на україномовне ведення відомчої документації. Ці розпорядження нерідко порушувалися. Для прикладу наведемо обіжник Міністерства шляхів за 03.07.1918 р., у котрому можна бачити нагадування начальникам округів про обов'язковість використання української мови у документах діловодства [7].

Краще за усіх українська мова була запроваджена у діловодстві Міністерства народної освіти та мистецтв, що цілком логічне витікало з його державного завдання.

Доволі повільно, не зважаючи на державну значущість, йшло впровадження української мови в Міністерстві шляхів та Міністерстві внутрішніх справ. Особове ставлення уряду гетьманату до залізничного сполучення дещо пришвидшувало україномовне впровадження, але недостатньо. Термінологічні переклади на українську мову технічних термінів з експлуатації залізниць з'явилися у відомстві лише наприкінці жовтня 1918 р. [8]. Щодо Міністерства внутрішніх справ, то у його департаментах російська мова була основною мовою робочої

документації: рапортів, повідомлень, обіжників, протоколів тощо [9; 10; 11]. Пояснити це можливо специфікою праці та кадрового складу відомства. Адже співробітники Міністерства (колишні жандарми і армійські офіцери) працювали по методиках колишнього Департаменту поліції Російської імперії.

У Міністерстві ісповідань також спостерігалася деяка повільність з впровадженням української мови у діловодство установи. На це вказує обіжник Державного секретаря Гетьманату за 09.07.1918 р., в якому Міністерству ісповідань настійно рекомендується листуватися з Державною Канцелярією не російською, а державною, тобто, українською мовою [12].

Слід також додати, що загальна невизначеність мовного законодавства в Гетьманаті періодично нагадувала по себе неприємними випадками. Як неприпустимим можливо характеризувати юридичний казус, що стався у листопаді 1918 р. по справі Товариства «Українська школярська крамниця». Останнє було вимушене звернутися до Міністра судових справ з проханням неприйнятності юридичної реєстрації статуту Товариства Київським Окружним судом «московською» мовою з затвердженням печаткою з двоголовим імперським орлом [13].

Певне тяжіння населення міст й відповідно гетьманського чиновництва до великоросійської культури теж, деякою мірою, сповільнювало хід відомчої українізації. У цьому сенсі, доречно порівняти між собою українську та російську частку культурного дозвілля населення великих міст гетьманської України. Так, огляд архівного зібрання рекламних афіш (пропозицій) кіно- та театральних вистав м. Харкова свідчить про кількісне переважання російськомовного культурно-розважального продукту над україномовним [14; 15; 16; 17; 18; 19; 20]. Аналогічна ситуація спостерігалася у м. Києві, Одесі, Катеринославі тощо. З чого можливо зробити припущення щодо більшого попиту населення цих міст на російськомовний культурний продукт ніж україномовний. У деяких випадках подібна диспропорція поставала на заваді розвитку українського мистецтва, як це було, наприклад, у справі оренди Київського Міського Оперного театру під вистави новоствореної Української Державної Опері. У даному випадку власник театральної будови – Київська Міська Дума – відмовила проханням Театрального відділу Головного управління мистецтв і національної культури у оренді театру, постановивши на своєму жовтневому засіданні: «Городского театра вообще не отдавать...» [21].

У підсумку, слід сказати, що впровадження української мови у робочі практики міністерств та відомств Української Держави проходило по-різному. Але немає сумніву, що за наявності часу, ця робота була б доведена до кінця.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. р-1216, оп. 1, спр. 70, арк. 43.
2. ЦДАВО України. ф. р-1216, оп. 1, спр. 70, арк. 122.
3. ЦДАВО України. ф. р-2207, оп. 1, спр. 714, арк. 2.
4. ЦДАВО України. ф. р-2207, оп. 1, спр. 712, арк. 17.
5. ЦДАВО України. ф. р-2207, оп. 1, спр. 712, арк. 18.
6. ЦДАВО України. ф. р-1216, оп. 1, спр. 10, арк. 2.
7. ЦДАВО України. ф. р-2200, оп. 1, спр. 54, арк. 3.
8. ЦДАВО України. ф. р-2200, оп. 1, спр. 220, арк. 5.
9. ЦДАВО України. ф. р-1216, оп. 1, спр. 70, арк. 34.
10. ЦДАВО України. ф. р-1216, оп. 1, спр. 35, арк. 32.
11. ЦДАВО України. ф. р-1216, оп. 1, спр. 75, арк. 300.
12. ЦДАВО України. ф. р-1071, оп. 1, спр. 3, арк. 18.
13. ЦДАВО України. ф. р-2207, оп. 1, спр. 1611, арк. 33.
14. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 2зв.
15. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 15.
16. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 16.
17. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 37.
18. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 47.
19. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 53.
20. ЦДАВО України. ф. р-1325, оп. 1, спр. 384, арк. 54.
21. ЦДАВО України. ф. р-2457, оп. 1, спр. 61, арк. 19.